

מבחן בית בקורס "מוסר ועסקים"

ת"ז:

1. שאלה 1

לא הכל מסחר. בשוק החופשי לגמרי, במצב התיאורטי שבו אין שום התערבות של המדינה, אין מגבלות על הסחר – כל מה שצד אחד מוכן למכור וצד אחר רוצה לקנות הוא עקרונית ניתן למכירה.¹ כל עוד זאת עיסקה חופשית בלי שום כפיה ברורה, העקרונות של השוק החופשי אינם רואים בה בעיה. בתוך ההגדרה הזאת נמצאים גם איברי הגוף. עם מישהו רוצה למכור כליה, ומישהו אחר רוצה לקנות אותה, העיסקה הזאת כשרה. בפועל, מה שקורה לעיתים קרובות בשוק הזה הוא שמוכרים ממדינות עולם שלישי, שבהן יש עוני רב וממשלות חלשות, מוכרים איברים שלהם לקונים ממדינות עשירות יחסית, וגם ישראל נמצאת ברשימה הזאת, ולפי כתבה שפורסמה השנה קיים בישראל שוק רחב לאיברים.² יש כאן למעשה שתי בעיות שונות. ראשית, בפועל מה שקורה הוא שהתרומות נעשות בתנאים רפואיים בעיתיים, שמסכנים את התורמים (ולא את הקונים, שנהנים משרותי בריאות משוכללים). שנית, גם בתנאים אידאליים, יש כאן מצב מוסרי בעייתי מאד שבו הבריאות והחיים של החלשים עומדים בסכנה בגלל שלאחרים יש יותר כסף.

לא הכל נלקח בחשבון. לפי התיאוריה הכלכלית, המחירים אמורים לשקף את כל העלויות בכל עסקה. כשפירמה מייצרת מוצר, המחיר שלו אמור לשקף את כל העלויות של הייצור: חומרי גלם, עבודה, הובלה וכו'. אבל ישנן עלויות שלא באות לידי ביטוי במחיר, וזיהום הוא דוגמה נפוצה לכך.³ בדרך כלל, פירמות לא נדרשות לשלם על הזיהום שהן יוצרות ועל הנזקים שהוא גורם. בימינו הבעיה הזאת היא רחבה יותר ממה שהיה בעבר בגלל לא מדובר רק על מקרים של זיהום שמרעיל את הסביבה, אלא למעשה גם כל פליטה של גזי חממה. כמעט כל תהליך ייצור גורם לפליטה של גזים, מה שמביא להתחממות גלובאלית. עקרונית, יש פתרון מסוים לבעיה הזאת – מס-פחמן, שיוטל על כל פירמה שפולטת פחמן דו-חמצני, וכך המחיר של הזיהום הסביבתי יבוא לידי ביטוי במחיר. אבל החקיקה בנושא מתעכבת, כמו גם החקיקה בנושא מיסוי של הטמנת פסולת (נכון לדצמבר 2021).⁴ התוצאה היא שמפעלים בישראל משתמשים ביותר אנרגיה, ומטפלים פחות בפסולת שלהם, מאשר במדינות אחרות השוק בפני עצמו אינו יכול לפתור את הבעיה הזאת, ובמקרה הזה גם לא המדינה, בינתיים לפחות.

לשון החוק כללית. החוקים מנוסחים באופן כללי למדי. החוק אינו יכול לצפות מראש את כל סוגי המעשים שיכולים להיות בניגוד לכוונה של החוק, והאיסורים השונים מנוסחים באופן כללי למדי, מבלי לרדת בדיוק לכל הפרטים האפשריים.⁵ מסיבה זו פירמות רבות מנסות למצוא מה שמכונה "פירצה בחוק", איזה דרך שבה הן יכולות להמשיך לפעול באותה דרך שהמחוקק ניסה למנוע, מבלי להפר את החוק ומבלי שאפשר יהיה לעצור אותן. דוגמה לכך היא חברה ישראלית שלאחרונה התחילה למכור שירות של גירוד כרטיסי חיש-גד של מפעל הפיס דרך המחשב או הסמרטפון. מדינת ישראל מנסה להגביל את התופעה של השתתפות במשחקי מזל, ובין השאר מגבילה לכן את המקומות שבהם אפשר למכור כרטיסי חיש גד. קל וממכר הרבה יותר לעשות את דרך האינטרנט. אבל החוק אינו אוסר על גירוד כרטיסים

¹ אביבה גבע, **מוסר ועסקים: מקבילים נפגשים**. הוצאת הקיבוץ המאוחד והמרכז לאתיקה בירושלים. עמוד 41.

² תחקיר "סחר האיברים": היוזם שמבטיח השתלת כליה תמורת מאות אלפי שקלים. https://www.mako.co.il/news-israel/2022_q2/Article-37cf3b9ec15a081026.htm

³ אביבה גבע, **מוסר ועסקים: מקבילים נפגשים**. סדרת פרסומי המרכז לאתיקה בירושלים, 2011. עמ' 42.

⁴ הכרזות האוצר על מס פליטות פחמן היו מוקדמות מדי. https://www.calcalist.co.il/local_news/article/s1mdgxhtf

⁵ אביבה גבע, **מוסר ועסקים: מקבילים נפגשים**. סדרת פרסומי המרכז לאתיקה בירושלים, 2011. עמ' 94.

שאלה 2

א. חשיבה מוסדית לעומת חשיבה מוסרית

כמה חודשים לאחר שהחלה מגפת הקורונה, התברר שחברת "אמזון" לא נקטה שום צעדים על מנת להגן על העובדים שלה מפני המגפה. לפי כתבה מפרברואר 2021: "כשעובדי המחסנים של אמזון בניו יורק התלוננו בתקשורת ובפני גופי ממשל על מחדלים וכשלים בחיטוי המתקנים, אי-הודעה לעובדים שבאו במגע עם נשאי קורונה, היעדר זמן מספיק לשמירה על היגיינה אישית, תנאי עבודה שלא מאפשרים שמירה על ריחוק פיזי ותעדוף של תפוקה על בטיחות, רק אז נכנסה אמזון לפעולה. לא בתיקון הכשלים השונים, שיכולים לסכן חיי אדם, אלא בפיטורים ונזיפה בעובדים שהובילו את הביקורת על החברה."⁶

ההתנהלות הזאת היא דוגמא של חשיבה מוסדית לעומת חשיבה מוסרית, כפי שאפשר לראות בניתוח של המאפיינים של שתי הגישות.⁷

גישה פרגמטית מול גישה מוסרית – הגישה הפרגמטית במקרה הזה היא לא לנקוט שום צעדים כל עוד החוק לא מכריח את הפירמה להגן על העובדים מהמגיפה. החשיבה המוסדית מעוניינת מעל לכל בשמירה על הרווחים. הצעדים השונים שהעובדים דרשו מאמזון היו עשויים לפגוע בתפוקה שלהם, ומבחינת החשיבה המוסדית, אין לזה הצדקה. העובדים במחסים של אמזון ניתנים להחלפה במהירות – אין כמעט הכשרה דרושה וגם ככה התחלופה שם גבוהה. לחברה אין מה להפסיד אם העובדים שלה יחלו בקורונה – היא יכולה פשוט להחליף אותם. גישה מוסרית לעומת זאת היתה מביאה בחשבון גם את הבריאות של העובדים, ונוקטת בצעדים על מנת למנוע את ההידבקות שלהם.

אחריות מוגבלת לעומת אחריות מוחלטת – פעולה בהתאם לאחריות מוגבלת, שהיא מאפיין של חשיבה מוסדית, פירושה שהפירמה כאילו יוצאת מנקודת הנחה שהאחריות שלה מוגבלת: היא אחראית לפעול בהתאם לחוק, וזהו. האחריות נופלת על המחוקקת, והפירמה כאילו לא עשתה שום דבר פסול. בחודשים הראשונים לקורונה הממשלה בארה"ב עוד לא הוציאה הוראות ברורות לגבי ההתמודדות עם המגיפה, כך שאמזון לא הפרה שום הוראה חוקית, ופעלה בהתאם לאחריות המוגבלת. אם היא היתה מאמצת גישה של אחריות מוחלטת היא היתה מפעילה ראש גדול: מה החברה יכולה לעשות על מנת לשמור על הבריאות של העובדים, מה היא יכולה לעשות על מנת לקיים ערוץ שבו הם יכולים להסביר את הצרכים שלהם.

⁶ "אמזון מציגה: דאגה לבריאות העובדים? זה לחלשים!" <https://www.calcalist.co.il/internet/articles/0,7340,L-3894242,00.html>

⁷ אביבה, גבע, **מוסר ועסקים: מקבילים נפגשים**. סדרת פרסומי המרכז לאתיקה בירושלים, 2011. פרק ז'.